

Vizsgálatok az alföldi homoktalajok növényszövetkezeteinek talajjellemző értékeiről

Írta: Dr. Fehér Dániel.

A különböző növényszövetkezeteknek a homokos erdőtalajok fásítási munkálatainál, különösen az ezt megelőző talajbecslésnél való felhasználása a magyar tudományos erdészeti irodalomnak és kutatásnak egyik legértékesebb és legmaradandóbb becsü alkotása. Ezen a téren az úgynevezett erdőtípusok felállításának a gondolatát megelőztük és bár nagyon természetesen ez utóbbinak célkitűzése és lényege alapján eltér a nem erdősített talajok növényszövetkezetek útján való jellemzésétől, mégis a kettő között sok rokonnás mutatható ki. A homokos talajok növényszövetkezeteinek talajbecslésként való alkalmazását már bizonyos vonatkozásokban 1890-ben *Illés Nándor* említette meg. Ezzel párhuzamosan azonban 1892 tavaszán *Kis Ferenc* nyilvánosságra hozta azokat az eredményeket, amelyeket kétségtől független, önálló elgondolás alapján végrehajtott megfigyeléseivel ért el. Felesleges itt a kérdés további fejleményeire rámutatni, hiszen ha a világháború lehetlenné nem teszi az Erdészeti Kísérleti Állomások nemzetközi szövetségeinek az 1914. évre tervezett magyarországi kongresszusát, úgy kétségtől ez a kérdés ott alapos megvitatás és tárgyalás anyagát képezte volna. De így is *Fekete—Blattny* részletes munkájában *Kis Ferenc* olyan behatóan ismertette német nyelven is ezt a kérdést, hogy vizsgálatainak és megfigyeléseinek a jelentőségét ma már, amint az újabb irodalmi adatok is mutatják, mindenütt felismerték. Külön hangsúlyozottan foglalkozom *Kis Ferenc* működésével, mert gondolatainak és célkitűzésének az eredetisége és terveinek és elgondolásának hosszú éveken keresztül való következetes végrehajtása egy olyan időszakban, amikor a növényzociológiai kutatás újszerű

módszerei még a mai tökéletességükben kidolgozva nem voltak, tudományos szempontból is úttörő jelentőségénél fogva a legteljesebb elismerést és méltánylást érdemli meg.

Kis Ferenc munkásságát az újabb kutatási módszerek teljes és lelkiismeretes felhasználásával *Magyar Pál* folytatta. Így azután az ő munkássága révén nemcsak a talajjellemző növények, hanem a különböző növényszövetkezetek felállítása kapcsán is lassanként kialakult az a kép, amely a kérdés mai állását jellemzi. Az kétség kívül áll, hogy különösen szélsőséges esetekben, vagy ott, ahol a talajjellemző növények határozottan kimutathatók voltak és ahol megfelelő lelkiismeretes megfigyelő munka is állott a rendelkezésre, *Kis Ferenc* eredeti módszere gyakorlati szempontból is kiváló eredménnyel járt mindenütt, ahol ezt alkalmazták.

Nagyon természetesen a növényszociológiai módszerek alkalmazása az egész eljárás technikája szempontjából nagy haladást jelent, különösen akkor, ha a különböző fajok tenyésztési viszonyaival a növényszövetkezetek előfordulását és elterjedését közvetlen kapcsolatba lehet hozni. Bármilyen jó gyakorlati eredményeket is sikerült az előbb említett módszerek és eljárások segítségével elérni, mégis ma, amikor az egész világon mindenütt a talaj termőerejét a különböző növények energia- és tápanyagszükségleteivel szabatos elgondolások, vizsgálatok és adatok alapján igyekeznek összhangba hozni, természetesen indokolt az, hogy megfelelő vizsgálatok alapján a magyar erdőszettudomány is meggyőződjön arról, hogy vajjon az újabb talajtani kutatások szabatos kémiai és fizikai módszerei segítségével szintén igazolhatók-e azok az összefüggések, amelyeket *Kis* és *Magyar* gyakorlati tapasztalatok alapján munkájukban ismételtelen megállapítottak. Ennek az eldöntésére már csak azért is szükség van, mert hiszen az erdősítés munkája a fák magas kora következtében hosszú időre präjudikál és az esetleg elkövetett hibák, ha kellő időben észre nem vesszük azokat és a faj helyes kiválasztásával ki nem küszöböljük őket, káros és végzetes következményekkel járhatnak.

Elég ezen a téren a magyar alföldfásítás egyik legégetőbb problémájára, az akáckérdésre rámutatnunk, amelynek a mai

állását részletes vizsgálatok alapján éppen e lapok hasábjain a közelmúltban ismertettem.

Tekintettel arra, hogy a fák tápanyaggazdálkodásánál a tápsók mennyisége, ha ez egy minimális határ alá csökkent, rohamosan éreztetni a hatását, úgy a fák hosszú kora következtében könnyen megvan a lehetősége annak, hogy a minimális határt a vágásforduló folyamán érik el az állományaink és ennek következményeképpen a kezdetben jó fejlődést a növekedés visszamaradása és az ezzel járó káros jelenségek váltják fel. Mindezek az okok szükségessé teszik tehát, hogy most, amikor a talajtani kutatások új módszereivel az erdőművelési eljárásainkat és a fák tenyésztését általában szabatos kémiai-fizikai alapokra helyezzük, a növény-szövetkezetek talajjellegző voltát is ebből a szempontból tüzetesebb vizsgálat alá vegyük. Rá kell mutatnom arra, hogy idevonatkozólag már különösen talajbiológiai szempontból több vizsgálatot végeztünk és ezek a *Kis Ferenc* által felállított talajjellemző növények használhatóságát nagy vonásokban beigazolták. Ezeket a kutatásainkat az irodalomban már behatóan ismertettük. A teljes és tiszta kép nyérése szempontjából azonban a vizsgálatoknak a további kiterjesztése feltétlenül szükségesnek mutatkozott.

A kutatások lefolytatása céljából az Alföldön rendszeresen kísérleti területeket dolgoztunk fel. Ezeknél természetesen el kell választanunk a kérdés ökológiai jelentőségére való tekintettel a még be nem erdősült szabadon álló területek növény-szociológiai viszonyait az erdősült területekétől. Ez utóbbiaknál ugyanis a növény-szövetkezetek jellegző volta és felhasználása egészen más nézőpontok szerint kell, hogy történjen, mint az előzőknél.

A beerdősült talajok növény-szerkezeteinek és általában talajjellemző növényeinek kifejlődését és egymáshoz való kölcsönös viszonyát ugyanis a fény, a hőmérséklet és a talaj felső szintjének nedvességi viszonyai, ezeknek eltérő kialakulása folytán egészen másképpen befolyásolják, mint a szabadföldi területek hasonló tényezői, amelyek itt az erdőtakaró hiánya következtében más hatást fejtenek ki. Az alföldfásítás szempontjából természetesen elsősorban a be nem erdősült talajok

növéyszövetkezeteinek és talajának, illetőleg talajuk termőerejének a kölcsönhatását kell vizsgálat alá venni, de a beerdősült területeken is, azok biológiai és fizikai-kémiai állapotának a további kifejlődése szempontjából nagyon fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a talajjellemző növények, illetőleg az ezekből alakult növéyszövetkezetek milyen ökológiai, illetőleg általános termőhelyi jellemző sajátssággal bírnak.

Az ezeken a kísérleti területeken végzett vizsgálatok eredményeit mindenekelőtt részletesen a következőkben veszem összefoglaló tárgyalás alá. Az eredmények megértéséhez és könnyebb áttekinthetőségéhez meg kell azonban jegyeznem a következőket.

A növényasszociációk, illetőleg a növéyszövetkezetek természetesen nemcsak a talajnak biológiai, továbbá kémiai és fizikai sajátosságairól adhatnak felvilágosítást, hanem ezek ezenfelül még a termőhely általános ökológiai megítélése szempontjából is értékes útmutatásokat adhatnak. Ezek, mint a talaj és a klíma, tehát a termőhely tényezői által létesített összhatás eredőjeként foghatók fel. Az általam végzett vizsgálatok nagyon természetesen tehát csakis a talaj termőereje, szóval elsősorban annak szervesetlen tápsókban való tartalma és gazdagsága, továbbá a növéyszövetkezetek kialakulása közötti összefüggést voltak hivatva kideríteni és így a növéyszövetkezetek általános ökológiai jellegzetességét nem foglalják magukba.

Nagyon természetesen, amint a növéyszövetkezetek talajjellemző sajátssággal bírhatnak, úgy ilyen tulajdonságaik a *Kis Ferenc* által annakidején felállított úgynevezett talajjellemző növényeknek is lehetnek. Mi természetesen a vizsgálataink alatt úgy a talajjellemző növények, mint pedig a növéyszövetkezetek általános talajbiológiai összefüggésével is foglalkoztunk. Azt, hogy a növéyszövetkezetek felvétele és szabatos analitikai módszerekkel való kimutatása a talaj jellemzése szempontjából sokkal használhatóbb és biztosabb alapot nyújt, mint az az eljárás, amellyel csak az egyes úgynevezett vezérfajokat határoztuk meg, magától érthetődik. A végzett vizsgálatok azonban azt mutatták, amint ezt különben az 1. számú táblázatban közlöm is, hogy nem csak az új módszerekkel összeállított növéyszövetkezetek, hanem a *Kis Ferenc* által megjelölt talajjellemző

1. sz. táblázat

A kísérleti területek leírása	Baktériumok ¹			N-kötő	Nitritkáló	Ph	Humusz-tart. %	Összes nitrogén mg/100 g	Nitrát nitrogén	Talajnövényzet és asszociáció
	aerob	anaerob	összes	baktériumok						
Akácerdő	23,900.000	760.000	24,660.000	20.000 (2.000)	100.000	6·76	0·65	51,92	3,486	Vezérnövény: Euphorbia cyparissias
Fekete fenyőerdő . .	22,900.000	1,500.000	24,050.000	20.000 (1.000)	100.000	6·02	0·83	38,08	3,927	Vegetáció nélküli
Akácerdő	21,000.000	1,000.000	22,000.000	11.000 (2.000)	100.000	7·11	0·64	39,20	2,626	Vezérnövény: Euphorbia cyparissias
Akácerdő	20,000.000	900.000	20,900.000	11.000 (1.000)	100.000	6·96	0·65	43,96	4,056	Vezérnövény: Anthriscus trichospermus
Akácerdő	12,000.000	2,100.000	14,100.000	10.000	100.000	6·70	1·65	83,20	4,400	" " Urtica dioica
Akácerdő	11,000.000	3,000.000	14,000.000	10.000	100.000	6·70	—	92,00	5,100	Növényzet nélkül
Akácerdő	9,500.000	2,000.000	11,500.000	5.000	10.000	6·61	0·58	56,80	1,810	Vezérnövény: Anthriscus trichospermus
Futóhomok	5,350.000	520.000	5,870.000	3.030 (30)	100.000	8·15	0·35	26,01	2,541	Festuca vaginata assz.
Futóhomok	4,000.000	1,110.000	5,110.000	20.030 (30)	100.000	8·15	0·39	59,05	2,140	Cynodon dactylon assz. Vezérnövény:
Fekete fenyőerdő . .	2,600.000	2,400.000	5,000.000	20.000	100.000	6·63	1·87	96,00	1,980	Hieracium umbellatum
Futóhomok	4,350.000	630.000	4,980.000	1.100 (100)	100.000	8·11	0·51	46,20	2,746	Molinia coerulea assz.
Akácerdő	4,400.000	540.000	4,940.000	1.100 (100)	12.000	7·95	0·58	29,80	1,911	Festuca—Fumana assz.
Futóhomok	4,100.000	550.000	4,650.000	3.100 (100)	18.000	8·01	0·70	36,81	2,529	Salix rosmarinifolia - Calamagrostis assz.
Akácerdő	2,900.000	1,200.000	4,100.000	10.000	100.000	6·38	1·05	15,00	1,200	Vezérnövények: Poa angustifolia, Euphorbia cyparissias, Festuca pseudo- [vna Vezérnövények:
Fekete fenyőerdő . .	1,800.000	1,200.000	3,000.000	5.000	100.000	6·43	1·40	64,00	1,050	Calamagrostis epigeios, Salix rosmari- [nifolia Vezérnövények:
Akácerdő	2,480.000	500.000	2,980.000	5.000	100.000	6·39	0·33	33,40	—	Fumana vulgaris, Festuca vagina'a
Kopár föld Fumanaveget.	2,500.000	100.000	2,600.000	50	100	6·20	—	31,00	0,980	Fumana vulgaris
Kopár futóhomok . .	540.000	400.000	940.000	100	100	6·30	—	12,40	0,050	Talajnövényzet nélkül

¹ Pro gramm nedves földben.

növények is elég határozottan és gyakorlati szempontból jó hasznosíthatóan jellemzik a talaj biológiai állapotát. Ezen jellemző sajátosságuk a talaj biológiai sajátosságainak a karakterizálásnál annál könnyebben érthető, mert hiszen a talaj biológiai állapota és általános ökológiai tényezői között sokal határozottabb összefüggés van, mint a tisztán a szerves tápsók mennyisége és a vezérnövények egyes fajainak fellépése, illetőleg a növényzövetkezetek kialakulása között. A bevezetésben említett okoknál fogva azonban éppen az alföldfásításnál elért nem egészen kielégítő tapasztalatokra való tekintettel nem elégedhetünk meg a növényzövetkezetek általános ökológiai jellemző sajátosságainak a felderítésével, hanem itt szabatos, még pedig energetikai szempontból szabatos képet kell kapnunk a talaj szerves sói által képezett erőforrások és az egyes fánk energia szükséglete között. Éppen ezért a növényzövetkezetek alföldfásítási szempontból való jelentőségének és fontosságának az elbírálásánál általános ökológiai szempontok mellett a most említett összefüggésekre felette nagy súlyt kell helyeznünk.

Magyar különben, akinek az idevonatkozó értekezéseiben egyébként a kérdésre vonatkozó irodalmi adatok is részletesen megtalálhatók, több évi vizsgálatai alapján 3 típust különböztetett meg a Duna és Tisza közén elterülő homoktalajoknál. Ezeknek a típusoknak a jellemzésére most már *Magyar* a következő fontosabb asszociációkat állította össze:

1. *Molinia coerulea* assz., 2. *Salix rosmarinifolia* assz.,
3. *Festuca vaginata* assz. a következő subasszociációkkal:
  - a) *Festuca vaginata* — *Stipa capillata*, b) *Festuca vaginata* — *Festuca* — *vaginata*, c) *Festuca vaginata* — *Stipa Joannis*, d) *Festuca vaginata* — *Fumana vulgaris*.
4. *Calamagrostis epigeios* assz., 5. *Agrostis alba* assz., 6. *Festuca sulcata* assz., 7. *Cynodon dactylon* assz.

Ezeknek az asszociációknak a segítségével *Magyar* a típusait szó szerint a következőkben jellemzi.

I. típus. Tápanyagban rendkívül szegény, durvább szemű homokból álló, kiszáradásra nagyon hajlamos és ezért csak minden tekintetben kevés igényű növényfajok tenyésztésére alkalmas buckák.

Ennél a típusnál a buckamélyedésekben, kifúvásokban, ha elég közel, 1.0—1.2 (— 1.5) m-nyire van az altalajvíz, mindig fajokban szegény összetételű *Molinia coerulea* asszociációt találunk. Ezt a bucka aljában felfelé a *Salix rosmarinifolia* asszociáció váltja fel, mely 1.5—2.0 (— 2.5) m magasságig húzódik. Feljebb, a buckaoldalakon viszont már csak ritkás, csaknem sohasem záródó, többnyire egészen laza összetételű *Festuca vaginata* asszociáció tudja magát fenntartani. Ez a *Festuca vaginata* asszociáció felnyúlik a legmagasabb buckák tetejéig is. Csak záródása lesz mindig kisebb és faji összetétele szegényebb. Az itt fellépő fajok vagy igen mély gyökérzetűek (*Silene otites*, *Artemisia campestris*, *Fumana vulgaris* stb., stb.), vagy nagyon kevés vízzel megelégszenek, tehát tipikus xerofiták.

II. típus. A második típus átmeneti jellegű az I. és III. között. A mélyedésekben még mindig ott találjuk a *Molinia coerulea* asszociációt összetételében némileg meggazdagodva. Amíg az előző típusnál az egyes *Molinia*-csomók magassága alig haladta meg a 60—80 cm-t, itt megközelíti az 1.5 m-t. Itt már a harmadik típusra jellemző *Agrostis alba* asszociáció tagjai keverednek közé. Maga az *Agrostis* asszociáció még kezdetleges alakban, rendszeren, mint keskeny, fajokban szegény sáv sokszor meg is jelenik már a buckák tövében. Ugyanezt kell megállapítanunk a szintén harmadik típusra jellemző *Festuca sulcata* és a *Cynodon dactylon* asszociációról is. Az *Agrostis alba* és *Festuca sulcata* asszociációt képviselő sávnál rendszeren nem hiányzanak a *Salix rosmarinifolia* asszociáció töredékei. Ezeknek az asszociációknak helyét sokszor a *Calamagrostis epigeios* asszociáció foglalja el, mely ennek a típusnak legjellemzőbb asszociációja. Legfölül ugyanúgy, mint az előző típusnál, de valamivel magasabban kezdődő, változatosabb és gazdagabb összetételű, de egyébként szintén *Festuca vaginata* asszociáció zárja le a növényzövetkezetek sorát.

Ezen típus talaja rendszeren már kevésbé homogén, különösen az alacsonyabb fekvésekben, mélyedésekben kötöttebb rétegek léphetnek fel akár a felszínen, akár ezalatt vékonyabb vagy vastagabb, humuszosabb, vagy agyagosabb szintek alakjában.

(Folytatjuk.)